

КОЛЕКТИВНИ ИДЕНТИТЕТИ И КОЛЕКТИВНИ ПСЕУДОИДЕНТИТЕТИ^{2*}

Резиме: Рад се бави разматрањем колективних идентитета и појаве псеудоидентитета колектива. Ослањајући се на познате научно-теоријске информације о колективним идентификацијама, аутор утврђује релације персоналних и колективних идентитета, корене, појам и типове идентификација колектива. У том смислу се образлаже и појмовно одређује сваки од наведених врста идентитета колектива. Централни део рада се посвећује анализи појаве колективних псеудоидентитета, уз настојање да се утврде услови и контексти њеног настанка, искуствени облици и последице које оставља у животу друштва. Установљава се појам колективних псеудоидентитета као и класификовање његових основних практичних форми. Колективни псеудоидентитети су знак најозбиљније кризе која може да захвати друштво или неке његове делове. Као такви представљају објективну патологију друштва. Искуствено се јављају кроз неколико облика, а крећу се од свесне замене свог за туђи идентитет, преко потискивања свесности о властитом идентитету па све до губитка способности за било какву колективну идентификацију.

Кључне речи: колективни идентитет, персонални идентитет, колективни псеудоидентитет, друштвена аномија, друштвена ентропија.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Временом изграђена симбиоза особина човека као природног и друштвеног бића условила је и његов однос према свету који ствара и у којем живи, другим људима и себи самом. На тим основама се конструише и способност његовог самоодређења. Као рационално биће и биће искуства човек се интелектуално, емоционално и социјално одређује према другима али и према себи. Самоспознаја и изграђивање властитог ЈА, претпоставка је његових релација према МИ и ОНИ. Његова интеграција у колектив такође почива на овој способности и спознаји. Друштвеност не занемарује нити се супроставља индивидуалности. Она се гради на њој. Примарна природа није човеков произ-

¹ fonthil63@gmail.com

^{2*} Рад саопштен на научној конференцији "Традиција, модернизација и идентитети VII: Однос традиције и модернизације у обликовању идентитарне културе друштвених група у савремености", одржаној 27. маја 2016. године на Филозофском факултету у Нишу, у организацији Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу.

вод. Прилагођавајући је себи (и преко границе еколошке одрживости) и градећи сопствену духовност, вредности, норме, језик, потврђујући себе као свесно и самосвојно биће, он ствара секундарну природу. Сопствену друштвено-културну средину, истовремено, ситуирајући себе у њу као и своју посебност.

Правимо разлику између персоналних и колективних идентитета. Мада, постоје мишљења да објективне разлике међу њима и нема јер човек је, веле промотери овог става, превасходно друштвено биће које своју индивидуалност интегрише и/или утапа у друштеност, као што је и обликује према захтевима социјалне средине. Да, али индивидуални однос према погледима, представама, моделима које нуди, очекује или захтева колектив зависи од личности и њеног карактера. Стога и говоримо о различитим типовима личности – објективно, персоналним идентитетима. Њихове везе са друштвом су разноврсне и почивају на субјективним и објективним чиниоцима. Лице може прихватати понуђено или одбити, оно се може покорити заповестима колективног обрасца, али се и побунити против њега. Човек је биће слободног избора. Његов избор може бити и компромис, адаптација или низови опозитива друштвено моделованом ставу. Васпитање и социјализација не граде по којекваком аутоматизму идентичне особе. Тада би била доведена у питање способност личне идентификације, рационалне самоспознаје. А тиме и колективног идентификовања. Социјална културација личности доприноси персоналном конституисању. Ови процеси су двосмерног карактера, различитог интензитета и исто таквог исходишта. Особине друштава и појединаца условљавају и њихове релације. Социјализација би требала да обезбеди уграђивање личности у друштво, његов живот али и да оснажи инвентивне и креативне способности људи.

Интерпретације значења и смисла која лица придају свом колективу, нису истоветна. Колективни идентитети садрже више или мање димензија. Генерално, оне се могу груписати у две категорије: објективне и субјективне димензије. Заједничка искуства временом изграђују и колективне идентитете. Они моги израстати на низовима социјалних матрица: 1. практичном генерацијском искуству, 2. заједничком сећању на колективно искуство, 3. заједничкој историји, 4. културно-духовној сродности, 5. моделима представа, ставова, вредности, 6. колективном стремљењу јединственом циљу и тд. Заједничко историјско искуство постојано конституише идентитет колектива. Али, некакви преломни, драматични догађаји у животу колектива, у стању су бити архитекте и градитељи идентитета заједнице без обзира на непостојање временског континуитета. У таквим околностима можемо рачунати са неколико искуствених исхода. У првом случају, постојећи колективни идентитет добија нова обележја задржавајући примарна постојећа. Та нова својства колективне идентификације могу трајати одређено време, дуже или краће, а само њени највиталнији елементи постају трајним делом структуре колективног идентитета. У овом примеру не долази до такве кризе колективног идентитета која ће у једном периоду израсти у најозбиљнији проблем иден-

тификације колектива – у појаву коју смо именовали као колективни псеудоидентитет. Колективни псеудоидентитет је друга практична могућност наведеног примера. Ради се о замени истинског и на историјском искуству грађеног идентитета колектива, лажном идентификацијом. Она се такође појављује кроз неколико појавних облика, различитих корена, трајања, интензитета. У сваком случају, реч је о појави која је вишеструко опасна по конкретан друштвени колектив. Дезоријентисаност колектива у погледу властите идентификацију условљава а неретко и непосредно узрокује и друге проблеме: вредносну дезоријентацију, аномiju, ентропију, манипулацију датим колективитетом у било којој форми а са готово истоветним циљем, културно, духовно и економско сиромашење, апатичност, дефетизам и осећај беспомоћности на друштвеном и колективном плану и тд. Крајња форма псеудоидентитета колектива се јавља кроз одсуство способности за било какву колективну идентификацију.

ПОЈАМ, ВРСТЕ И ОСОБИНЕ КОЛЕКТИВНИХ ИДЕНТИТЕТА

Између колективних и персоналних идентитета постоји низ тачака у којима се преламају њихове особине. Основа за стицање једног и другог идентитета су самосвесност и самосвојност (Nikolić, 2011a: 221). У друштвеном и културном смислу персонални идентитет се гради кроз процесе учења и усвајања, васпитањем и социјализацијом. Усвојени обрасци вредности, представа, ставова, мишљења се потом интернализују. Креч и Крачфилд наглашавају да је човеково ЈА или самосвест ‘‘субјективно доживљен ентитет, укупна свест о себи једне особе, процес који омогућује интеграцију опажања, осећања и мисли о властитој личности’’ (Креч, Крачфилд, 1969: 216). Ови модели се током фаза у социјализацији личности могу исказивати као константне категорије, али се могу и мењати. Личност³ може кориговати усвојене обрасце мишљења, понашања и вредновања. Своје ставове, представе, мишљења и осећања према себи и према другима. Ове промене се крећу од незнатних које су махом условљене адаптацијом на настале друштвене промене, па све до корених измена усвојених модела. Управо идентитетске промене личности су узрок и последица ових врста варијација.⁴ Персонални идентитет је зависна варијабла

3 Никола Божиловић упозорава на разлику између појмова личност и индивидуа (појединац): "Индивидуа је само потенцијално развијена, али не и потпуно остварена личност. Док се појам индивидуе односи на појединачну биофизичку егзистенцију човека, дотле личност у себи сажима више категорија, као што су аутономија, идентитет, самосвест и слобода" (Божиловић, 2010: 37).

4 "Ове кризе у конституцији персоналног идентитета са једне стране су израз самог процеса њиховог устаљења, дакле сасвим су очекиване: а) васпитање и социјализација у адолесцентном добу тек треба да учврсте слику појединца о свом персоналиту, б) промене у окружењу условљавају и другачије устројено друштвено биће, те се ова појава рефлектује и на измене у идентификационој структури личности, ц) однос личности према спољњем окружењу може осцилирати све до оних граница када неминовно долази и до промена у њиховом идентитету" (Nikolić, 2011a:

и као такав не представља стабилну категорију. Представа о сопству садржи одговоре пре свега на питања: ко сам, одакле потичем, чему стремим, шта устројава мој вредносни систем и постоји ли сагласност мог и вредносног система друштва коме припадам (Nikolić, 2011a: 222). Идентитет личности, без обзира на њене карактерне црте, не зависи само од ње саме. Друштво и најпримарније групе којима лица припадају, оријентишу и изграђују, мењају и дограђују најзначајније елементе које граде идентитет. Систем вредности представља најзначајнију, упоришну тачку на којој израста свесност о властитом ЈА.⁵ Кроз интеракцију генетских предиспозиција, референтног оквира и менталне структуре личности са друштвеним окружењем, спецификује се персонални идентитет. Међутим, друштвене околности нису једини фактор који утиче на измене идентитета личности. У друштвеној стварности се не мора ништа значајније изменити, али се лични доживљај и опажај искуственог може поуздано мењати на основама неких промена које се тичу саме личности. Али, ни тада се не смеју у потпуности искључити друштвени чиниоци који могу деловати као латентни и индиректни услови. Измене личног идентитета који се матричи на индивидуалним факторима својствене су свим типовима друштва и најразличитијим друштвеним околностима. Ипак, та појава је “присутнија у нестабилним и неуређеним друштвима, периодима кризе, превирања, наглих (и делимично очекиваних) промена” (Николић, 2011b: 216).

Може ли се повући паралела између персоналних и колективних идентитета? То је могуће али је погрешно уопштавањем преносити особине и искуства персоналних идентитета на колективне. Међутим, без самосвести и самосвојности, без личног идентитета нема ни истинске колективне идентификације. Лични идентитет је претпоставка постојања колективног. Постоји више врста колективних идентитета. Које особине учествују у грађењу различитих колективних идентитета? Навешћемо неке од њих: 1. *заједничке представе и погледи на свет*, 2. *сагласна уверења, циљеви и вредности*, 3. *сродан начин живота*, 4. *модел поступања*, 5. *основни културни обрасци*, 6. *осећање заједничке припадности*, 7. *заједничка вера*, 8. *традиција и обичаји*, 9. *језик*, 10. *писмо*, 11. *географска настањеност*, 12. *привређивање*, 13. *заједничко историјско порекло и искуство*, 14. *свесност о заједничком пореклу и историјском искуству*, 15. *предања и митови*, 16. *свест о етногенетској сродности*, 17. *осећање солидарности и привржености*, 18. *уређење и организација друштвеног живота*. Тешко се може установити потпуно јединство ових чинилаца на примеру било ког колективног идентитета. Њих у различитом саставу

222).

5 О значају вредносног система друштва за самоидентификацију личности говори и С. Хрњица. Он каже: "Вредносни систем те средине прерађен током усвајања од стране јединке је вредносни оквир и за доживљај властите личности. Од сагласности или несавласности доживљаја себе са усвојеним вредносним системом зависи и степен задовољства собом, осећање сигурности и осећање самопоштовања" Хрњица, 2005: 164-165).

и неједнакој мери, са сталним или променљивим присуством, затичемо у различитим идентификацијама колектива. Они нису апсолутно дати. Као ни било који колективни идентитет. Граде се током историјског развитка колектива, али се не окоштавају у времену. Културе се прожимају, у различитој мери утичу једна на другу. Акултурациони процеси у савременом и све више умреженом друштву, добијају на замаху. Тиме се неминовно мења културна самосвојност друштава. Али то не значи и нестанак идентитета друштвених целина. Он и даље постоји али се мења, надограђује, адаптира (Nikolić, 2011a: 223).

Колективни идентитети су вишеслојне појаве па се из тог разлога у њиховом проучавању примењује мултидисциплинарни приступ. Они слове предметом проучавања социологије, културологије, антропологије, антропосоциологије, социјалне психологије, етносоциологије, етнолингвистике, етногенетике. Љубиша Митровић истиче да се идентитет друштвених група, као и у случају персоналних идентитета "формира под утицајем бројних генетских, културних, социјалних и персоналних фактора, унутрашњих и спољних процеса" (Mitrović, 2009: 43). Загорка Голубовић наглашава да током конституисања идентитета осим когнитивних и мотивационих процеса, који су претежно својствени персоналним идентитетима, посебну важност имају осећања заједничке припадности и аутономије, карактеристичних колективним идентитетима (Голубовић, 1998: 15). Ови процеси не морају да стоје у међусобној опреци, као што ни колективни идентитети не подразумевају безусловно асимилацију индивидуалности. Осећање поверења и међусобне солидарности лица која се интегришу у колектив, може да се развија паралелно са процесима стицања самосвести и самосвојности личности. Тако да колективни идентитет уме, бар у теоријском смислу, да буде основа другог процеса – индивидуације личности (Исто). Међутим, тип друштва непосредно утиче на ове релације. Затворена, неуређена друштва и њихови колективитети безусловно намећу припадање колективу уз искључивање права на аутономност личности. Она се у таквим околностима представља и заповедно доживљава "као 'страно тело' једног кохерентног групног ауторитета" (Голубовић, 1998: 15). У формирању колективног идентитета не учествују само социјални елементи који су, свакако, доминантни у структури колективне идентификације. Конституисање и својства колективних идентитета зависе и од индивидуалних обележја лица која она уносе у дату групу (Исто: 27). Премда се ни код ове констатације не може прибећи потпуном уопштавању. Од типа друштва, преовлађујућих особина његове структуре, врсте супрематских односа као и облика друштвених група, зависи у којој мери ће појединци имати прилику да развијају сопствену самосвојност као аутономну целину у односу на колектив. И колико ће уопште моћи да своју индивидуалност уграде у колективну идентификацију. Различити колективни идентитети такође утичу на релације индивидуалних и идентитета колектива.⁶ Б. Стојковић закључује да се колективни иден-

6 Када расправља о врстама колективних идентитета З. Голубовић издваја: групни идентитет, класни идентитет, социјални, културни, национални и професио-

титети (мада он користи термин *друштвени идентитети*) "односе на поимање себе које потиче од припадања референтним групама..." (Стојковић, 2009: 355). Идентитети се граде кроз разноврсне интеракције у друштву. У зависности која димензија преовладава у тим интеракцијама (родна, етничка, класна...) и утврђујемо постојање тог типа колективног идентитета.⁷

Основни чиниоци колективних идентитета су историјско искуство етноса и његова култура, став је М. Кастелса. Култура је оквир пројектовања социјалног и идентитетског смисла народа (Кастелс, 2002: 16). Разматрајући корене колективних идентитета Кастелс класификује три типа идентитета: 1. легитимирајући идентитет кога граде званичне и доминантне институције у друштву, 2. интензитет отпора кога изграђују они субјекти који се налазе у подређеном положају у односу на доминантни идентитет и које овај ентитет угрожава, 3. пројектни идентитет који се изграђује на темељу сагласности група у друштву у погледу реконструкције постојећег или конструисања новог модела самосвојности који би одговарао друштву у целини. Поред културе као референце колективних идентитета, Кастелс уочава и утицај односа моћи у друштву на процес конструкције колективних идентитета. Управо ови односи граде, стварају, дограђују али и разграђују колективне идентификације. "Носиоци реалне друштвене моћи моделирају друштвени живот сходно својим потребама. На тај начин и колективни идентитети бивају релативно трајне и различито значајне категорије. Плуралност идентитета се огледа и у овом погле-

---

нални идентитет. "Иако се групни и класни идентитет не могу стриктно разликовати од социјалног идентитета, јер су његове подврсте, ипак је ово разликовање аналитички корисно јер се односи на уже и шире сфере друштвеног бића, које имају специфичне карактеристике" (Голубовић, 1998: 28-29). 3. Голубовић сматра да групни и класни идентитети, као подврсте социјалног идентитета, имају посебну важност. Групни идентитети, због тога што појединци прва знања о ентитетима ЈА и Ми стичу баш у оквиру одређених група. То је својеврсна основа персоналне идентификације као и развијања осећања заједничке припадности непосредној групи. Ради се о породичним групама, групама вршњака, суседским групама и тд. Групни идентитети су основни облик колективног идентитета. "У тим односима нераскидива је веза између индивидуалних диспозиција и социо-културног наслеђа, будући да се појединци сусрећу «лицем у лице» и на основу личних познанстава стварају групе, или живе у њима на основу рођења али у међусобном персоналном контакту (за разлику од етничке заједнице, која се такође сматра као веза «по крви» али без персоналних контаката са осталим члановима)" (Исто, 29). Класни идентитет, каже она, као подврста социјалног идентитета развија осећање заједничке припадности и солидарности једног дела структуре друштва. На тај начин се образује посебна покретачка снага корених измена постојећих друштвених односа. Значи, измене постојеће структуре глобалног друштва. Али, ова врста колективне идентификације нема тај као искључиви задатак. То је превасходно њена пројектована могућност. Објективно, не и моћ.

7 Позивајући се на резултате до којих је дошла Stela Ting-Tumi и која класификује осам основних типова идентитета, Б. Стојковић тој типологизацији додаје још две врсте идентитета. Stela Ting-Tumi ситуира следеће идентитете: 1. културни идентитет, 2. етнички идентитет, 3. родни идентитет, 4. персонални идентитет, 5. идентитет улоге, 6. релациони идентитет, 7. идентитет достојанства или образа, 8. идентитет проистекао из симболичке интеракције (Ting-Toomey, 1999; у Стојковић, 2009: 355). Стојковић овој групи прикључује цивилизацијски и завичајни идентитет.

ду” (Николић, 2011б: 218).

Које колективне идентитете затичемо у друштву? Класификација колективних идентитета зависи од историјског типа друштва као и особина конкретног глобалног друштва. Генерално посматрано, могуће је класификовати следеће врсте колективних идентитета: 1. *групни идентитети*, 2. *културни идентитети*, 3. *поткултурни идентитети*, 4. *класно-слојни идентитети*, 5. *етнички идентитети*, 6. *верски идентитети*, 7. *професионални идентитети*, 8. *идеолошки идентитети*, 9. *партијски идентитети*, 10. *родни идентитети*, 11. *генерацијски идентитети*, 12. *завичајни идентитети*. Потребно је напоменути да аутори са различитих научно-теоријских аспеката разматрају и демократске, ауторитарне, поткултурне, монолитне, изломљене идентитете, идентитете отпора и идентитете зависности, развијене, неразвијене, идентитете у кризи и сл. (Митровић, 2009: 45). Кроз колективне идентитете се преламају прошлост, садашњост и будућност. У њима се негује традиција, кристалишу вредности. Али, они могу бити подлога и стереотипног начина мишљења и понашања. Величина колектива утиче и на међуодnose њихових чланова. Нису у свим колективним идентитетима појединци тесно повезани.

Групни идентитети су зависна варијабла. Величина групе, врста интеракција и стожер унутрашње интеграције, темеље квалитативна својства ових идентитета. Породичне групе или групе дружења, на пример, су чвршће повезане од сложених класно-слојних групација. У заједницама више долазе до изражаја релације личних карактера и особина групе јер се појединци чешће налазе у непосредном контакту. То им омогућава поузданију процену ДРУГИХ унутар МИ и заузимање вредносног става према МИ као и према појединцима унутар заједнице. Заједница се одликује чврстим односима унутрашње повезаности засноване на међусобној солидарности, емотивним везама, блискости, толеранцији. Независно на различите практичне форме, групни идентитет је основа колективном идентитету јер сваки појединац првенствено припада некој групи са којом се у одређеној мери и идентификује.

Културни идентитет се заснива на значају, смислу и вредности културе за друштво у целини или за неки његов део. Култура као комплексна целина симбола на овој равни и гради идентитет. Као симболички доживљај идентификације (Николић, 2008: 247). На једном друштвеном простору она егзистира као генеричка и диференцијална култура. Начин на који су појединци организовани у обављању низа делатности експонира је на генеричком нивоу, а историјска спецификација ове особине као и људског друштвеног живота манифестује је као диференцијалну културу. Посматрана кроз обе перспективе, култура омогућава извесније и јасније ситуирање појединаца у друштвеном контексту. Културни идентитет се стиче временом, а затиче укључивањем у друштвени живот јединке. Све друштвене ситуације у којима лица учествују, чије последице осећају или којих бивају свесна на неки други начин, артикулишу се постојећим културним образцима. Зато се културни идентитети најчешће узимају као кључни за

разумевање не само колективних идентитета, него и живота појединца и друштва. Вредности, значења, потребе, интереси се уобличавају у мисаоној перцепцији индивидуума, превасходно у културним процесима. Модели друштвеног живота које појединци прихватају и упражњавају, културна пракса, представе, начини мишљења, знања, вредности, потребе, материјална добра, исказују се као културни идентитети. На њих свакако утичу процеси попут акултурације и асимилације, адаптирајући их на ново или узрокујући корените промене. Значи, ни културни идентитет није потпуно стабилна, непроменљива друштвена категорија.

Поткултурни идентитети се граде на оним чиниоцима који постулирају субкултуру као културни облик. Ова врста колективних идентитета израста на културној посебности одређеног слоја, групе или професије на пример, унутар јединствене националне културе или културе која има наднационални карактер. Све различитости у ондосу на модел културне целине а које се испољавају као различитости у деловању, понашању, ставовима, представама, животним стилевима, вредностима, сублимирају се у колективној идентификацији. Појаве, тенденције које се зачињу у неком центру (језгру, средишту) дифузионо се простиру и захватају све шири простор, појединце и групе. Поткултурни идентитети могу бити трајнији од неког тренда у оквиру дате поткултуре. Одређени поткултурни тип може изгубити на значају, популарности и интезитету. Тако се и умањује број оних лица који га упражњавају. Али, један део те популације може трајније или трајно практиковати садржаје неке варијанте дате субкултуре. У томе се гради и огледа и ова врста њиховог колективног идентитета. Субкултуре попут сеоске, градске, културе младих, елитне или масовне су више или мање издиференциране целине. Независно на променљивост њихове структуре, функција, садржаја и појавних облика, као друштвене појаве немају карактер тренда или популизма. Али имају неки њихови делови. Попут различитих видова масовне културе или културе младих, на пример. Колективни идентитети који израстају на овој основи се гранају у два правца: а) идентитети постојанијих поткултура, који су сами трајније категорије, некада мање или више интензивне као идентификације, б) идентитети поткултурних трендова и популизма, интензивне идентификације у време трајања, нарочито у зачетку и првобитном развоју, док касније губе на интезитету и нестају као врста колективне идентификације.

Класно-слојни идентитет је условљен својствима ове врсте друштвене групе. Како су класе и слојеви структуриране целине са унутрашњим хијерархијски устројеним подструктурама, а које су, без обзира на хијерархију, више или мање издиференциране, тако се и чврста, кохерентна и постојана идентификација на овом нивоу тешко може очекивати. Међутим, не треба занемарити извесну меру класне одређености васпитања и социјализације, као и идентификације на економској равни, у погледу начина друштвеног живота и различито градиране солидарности припадника конкретне друштвено-слојне структуре.

Етнички идентитети се етаблирају на свим оним претпоставкама на којима израстају и етничке заједнице. Ови идентитети осцилирају од врло лабавих идентификација па све до чврстих и стабилних ентитета. Времена сукоба са другим етничким групама условљавају њихову укупну унутрашњу интеграцију. Са њом расте ниво и значај етничке самосвојности. Она се конституише дугим и континуираним деловањем историјске праксе уобличене кроз традиционално наслеђе етничке заједнице.

Верски идентитети настају и одржавају се на припадности верској као духовној заједници. Почивају на религијским начелима, представама и вредностима. То је врста чврстих и стабилних колективних идентитета. Сматра се да су верске идентификације најпостојаније јер их граде лица која искрено припадају верско-духовној заједници. Искреност вере обезбеђује чврстину и трајност верског идентитета. Стога, број верника једне конфесије не одговара броју лица која припадају овом типу идентификације. Он је увек већи. Религија као систем симбола на симболичком доживљају структурира самосвесност и самосвојност у колективном смислу, која се преузима, симболички доживљава и исказује као властита.

Професионални идентитет се гради на етичким кодексима дате професије, функционалној пракси, мотивима, интересима, циљевима, институционализацији обављања професионалне улоге. Рутинизација делатности, конституисање модела професионалног понашања, установљење и поштовање правила у вези обављања професионалне делатности, практично институционализују ове типове идентитета.

Идеолошки идентитети израстају на заједничкој свести о вредностима од којих се мора полазити, интересима којима се треба оријентисати, циљевима којима је потребно стремити, и идејама на који начин организовати своје поступање у складу са вредностима, штитити и промовисати интересе и остваривати циљеве у било којој сфери друштва. Та заједничка свест се затиче у социјалној средини, а процесима васпитања и социјализације се интернализује на индивидуалном нивоу. На колективном плану имамо посла са колективном идентификацијом која се гради преваходно на наведеним комплементима, а на личном се идеолошки идентитет испољава кроз конкретни начин живота.

Партијски идентитети се граде на партијској припадности и прилично варирају по питању стабилности и трајања. Ова констатација происходи из низа чињеница од којих су најважније следеће: 1. јасноћа, препознатљивост и континуитет партијске идеологије, 2. карактер друштва и позиција политичких партија у њему, 3. врста, распростањеност и интензитет зависности појединаца од припадности политичкој партији. Идеолошки идентитети се не могу свести на партијске. Партијски идентитети су само једна искуствена форма идеолошких идентификација. Али, значај ове врсте идентитета условљава њихово издвајање као посебног типа колективних идентитета. Различита друштва различито и вреднују припадност политичкој партији. Тоталитарна, објективно затворена друштва, независно на формално-

правно уређење политичког монизма или политичког плурализма, почивају на страху и зависности свих оних ниже ранжираних у оквиру унутарпартијске хијерархијске структуре, или у потпуности изван ње. Друштвени поредак се може устројити на доминацији и подражају емоционалних стања појединаца, осећањима страха, беспомоћности, зависности, очајања. Како су градиране степенице моћи и утицаја, тако су грађирани и нивои ових осећања. Ова појава је својствена једнопартијском као и вишепартијском систему. Тачније, у одсуству политичког плурализма и поштовања слобода и права човека и грађанина. У таквим околностима припадност партији је условљена, као и партијска идентификација. Пре би се могло закључити да се ради о имитацији партијске идентификације засноване на принудном избору. То је лажна, имитативна, неискрена идентификација. Колективни псеудоидентитет, односно, једна његова врста. Лица према извору идентификације интимно могу развијати негативна осећања: бес, љутњу, презрење, одвратност, мржњу. Од ове врсте партијског идентитета треба разликовати следеће примере колективне идентификације утемељене на припадности политичкој партији: 1. ирационална оданост вођи и партији са којима се појединци идентификују све до граница безусловне послушности независно на статус у партијској структури моћи, 2. идентификација са вођом и партијом на матрици властите задовољавајуће позиције у њој, 3. чвршћа или лабавија идентификација са партијом у отвореном, демократски уређеном друштву. Сваки од ових примера се односи на колективни идентитет који из личне перспективе почива на различитим факторима. У првом случају, реч је о потпуној преданости вођи и његовом колективном лику – партији. Ово је врста најчвршће етаблираног колективног идентитета уопште, а који израста на ирационалној подлози. Друга врста овог колективног идентитета израста на истим претпоставкама, с' том разликом што као настала на емоционалном фактору код појединца и зависи од тог фактора. Емоционално установљена идентификација, из исто емотивних разлога престаје да постоји. Трећи пример партијског идентитета се тиче идентификације која је присутна у отвореним, демократским друштвима где се партијска идентификација гради на осећају заједничке припадности групи која има идентичне или сродне политичко-идеолошке погледе на стварност. Само осећање припадности које се гради на сопственом рационалном избору или избору стицајем различитих околности, условљава ову врсту колективног идентитета.

Родни идентитети се заснива на припадности полу или на осећају припадања полу, независно на биолошку чињеницу. Родни идентитет не зависи само од субјективних представа и осећаја о властитом полу (мушкарца као мушкарца, мушкарца као жене, жене као жене, жене као мушкарца, жене и/или мушкарца као жене и мушкарца) него од сплета друштвених, културних и вредносних представа о оба пола. Ове околности одређују ставове о половима, њиховом положају, улози, обрасцима поступања, друштвеним очекивањима, циљевима, обавезама.

Генерацјски идентитети израстају на свесности појединаца

о генерацијској сродности у погледу културних навика, модела понашања, ставова о вредностима. Они се често развијају и у погледу припадности истом историјском периоду у коме одрастају, сазревају, прихватају друштвене обавезе и одговорности, као и у контексту дешавања на друштвеном простору којима је на одређен, можда и посебан начин обухваћена њихова генерација.⁸ Генерацијски јаз, уме учврстити представе о сопственој генерацијској идентификацији.

Завичајни идентитети се изграђују на географској припадности или пореклу. Структурација ових идентитета интегрише низове културних, вредносних и социјалних чињеница који су особени за дати географски и друштвени простор. Они се развијају код оних лица која се нису територијално померала, а посебно код појединаца који су мигрирали у другу средину. Тако да сећање на порекло, обичаје, начин живота и слично, буди носталгична осећања која доприносе чвршћем конституисању завичајне идентификације. Према томе, ова врста идентитета се махом матричи на емоционалним представама. Оне посебно долазе до изражаја приликом несналажења у новој средини, и сплета могућих проблема који се могу јавити на новом простору а који се не морају тицати конкретно имигрурајућих група, него свих који живе у тој средини.

Персонални и колективни идентитети усвајају али и модификују постојеће конституенте, градећи нове. Ови процеси развијају се заједно са насталим друштвеним променама и зависе од њиховог обима, дубине и интензитета. “То значи да је његова социјална диференцијација увек могућа. Целовитост идентитета је релативна. Њега граде различито значајни елементи. Њихова социјално-вредносна градација зависи од сплета идивидуалних као и друштвених особина. Свака битнија измена у овом погледу, а превасходно оних које имају друштвени контекст, може да доведе до промена самог идентитета” (Nikolić, 2011a: 224). Без обзира на чињеницу да самоспознаја и самосвојност теже постојаности и уравнотежености, динамичност друштва условљава и њихове промене – од незнатних, очекиваних и прилагођавајућих до знатних и коренитих. Уколико су развојне промене друштва неусклађене, некохерентне, ако се не крећу ка јасном циљу већ су стихијне, имају променљиве правце и својства, тада се као такве сублимирају у МИ. Од способност МИ да настале промене апсорбује у своју генеричку структуру, зависи и објективна способност МИ да задржи потребан ниво уравнотежености властите структурације. Уколико то постигне располагаће добрим изгледима да успостави бар елементарну хармонију са глобалним друштвом. Тиме се

⁸ Расправљајући тему колективних идентитета Ентони Смит истиче *континуитет искуства, заједничко сећање и заједничко осећање*. У првом случају је реч о континуитету генерацијског искуства на чему израстају генерацијски идентитети. Заједничко историјско сећање на кључне догађаје и осећање заједничке судбине, граде етничке идентитете. Они обезбеђују континуитет у сећању на заједничко искуство и као рационална и емоционална референца се сажимају у традицији, обезбеђујући колективну самосвесност. Види: Smith, 1990: 130.

и умањују шансе за наступањем кризе идентитета (Николић, 2011в: 95). Уређена плурална друштва подразумевају способност колективних идентитета за адаптирање према ДРУГОМ. У супротном случају, када колективни идентитети (сви или неки од њих) егзистирају као затворене и аутархичне целине, неминовно се јавља криза идентитета на том друштвеном простору. А сукоб идентитета се манифестује кроз различите облике: отворене и бруталне, отворене и умерене без изгледа да уруше постојећу структуру глобалног друштва, латентне и претеће да поприме деструктивна својства, прикривене као део културно-социјалног пејзажа конкретног друштва. “Савремено друштво као институционално издиференцирано и функционално међузависно, више него икада испољава потребу да се способност прилагођавања угради као трајно својство у структуру колективних идентитета. Прихватање промена значи и партиципирање у њима” (Николић, 2011в: 95). Уколико су колективни идентитети спремни на прилагођавање према ДРУГОМ, развијају властите могућности културне, вредносне и социјално-структурне инвентивности у погледу прогресивног надограђивања ЈА. “Саобраћај разноврсних колективних идентитета успоставља обрасце друштвеног живљења на подлози солидарности, превазилажења разлика, толерантности и функционално нужног заједништва, макар и у оделитим целинама” (Исто: 95).

КОЛЕКТИВНИ ПСЕУДОИДЕНТИТЕТИ – ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ

Колективни псеудоидентитет је заједнички именитељ сваке врсте лажног колективног идентитета. Оног идентитета који објективно не постоји. Колективни псеудоидентитет се јавља у неколико облика од којих су два најзначајнија: 1. имитација туђег идентитета уз прикривање сопственог и 2. заборављање властите идентификације и трагање за новом. У телеолошком погледу, колективни псеудоидентитет означава појаву која се јавља у процесу губљења сопствене идентификације и трагања за њом или пројектовања нове, као и у случају потпуног одсуства способности колектива за повратком изворном, аутентичном идентитету или стицању новог идентитета. У другом примеру, ради се о неспособности за колективном идентификацијом, под интензивним, дубоким и сложеним утицајима низа чинилаца у историјском контексту. Колективни псеудоидентитет се, поједностављено, јавља при губитку свесности о себи или при свесном подражавању туђег идентитета уз прикривање властитог. Колективни псеудоидентитет бисмо могли одредити на следећи начин: *Колективни псеудоидентитет је појава лажне и обмањујуће идентификације колектива која се јавља при губитку свесности о сопству или при свесном подражавању туђег идентитета уз прикривање властитог, а која је резултат дуготрајног и интензивног историјског процеса неке врсте агресије на самосвесност и самосвојност датог колективитета.*

Узроци појаве колективног псеудоидентитета

Узроци криза савременог друштва су многобројни. Неки од њих се јављају у интеракцији са другима читавајући се и кроз кризе колективних идентитета. Међутим, потребно је поуздано утврдити удео кризе идентитета у друштвеним кризама, као и шта је узрок а шта последица. Криза идентитета и корени ове кризе утичу и на појаву колективних псеудоидентитета. Лутања и несналажења на плану колективне идентификације, мешања мита и истине, збиље и виртуелности. Самосвесност и са њоме самосвојност се доводе у озбиљну претњу. Овде се не ради о разумљивој развојној промени свести о МИ која је у одређеној мери сагласна са друштвеним променама. У овом случају може да дође до потпуног преобликовања колективне идентификације. До неспособности упражњавања представа, ставова, вредности, опхођења, стремљења, својствених конкретном колективном идентитету.

Транзитни процеси у друштвима попут српског, испуњени дезоријентисаношћу на свим подручјима друштвене стварности, неретко изазивају измене персоналне и колективне идентификације које су условљене потребом имитације ДРУГОГ и осећајем инфериорности ЈА. И у овом случају српски пример се може узети као репрезентативан. Наметање осећаја кривице и потребе искупљења којем се не наслућује крај, развија осујећеност, дефетизам и беспомоћност. Како се неодговорност, самољубље и лицемерство политичких елита исказује и на овом плану у екстерној као и интерној перспективи, продубљују се ова стања а факторима моћи даје се на замаху за све нове вредносне, социјалне, културне и економске регресије овог друштва. Са њим и колективних идентитета који прибегавају својеврсном бекству од сопства кроз неуспеле, драматичне и надасве опасне имитације других уз камуфлирање властитога МИ. Још је К. Манхајм кроз разматрање *погрешне свести* помињао технике бекства од себе и света (Манхајм, 1968: 78). Он полази од погрешне свести која се јавља на равни *саморазјашњавања*. У ту сврху, наводи Манхајм, нека послуже примери када "човек скрива неки историјски већ могућан, 'истинит' однос према себи самоме или према свету, кад фалсификује доживљавање елементарних датости човековог постојања, на тај начин што их 'опредмеђује' или 'идеализује', или пак 'романтизује', једном речју кад помоћу свих техника бекства од себе и света дочарава погрешне представе о ономе са чим се сретао" (Манхајм, 1968: 78). Разлози оваквог става, схватања и поступања су различити. Један од њих се, како је наведено, очигледно исказује на примеру српског етноса. Развити потребу за осећајем колективне кривице. О том проблему расправља и Д. Симеуновић кроз неколико радова. Међутим, целовито посвећивање овог аутора тој теми налази се у књизи *Српска колективна кривица*. На једном месту он закључује: "Од ултранационалистичке тезе да нико од појединаца њихове нације није низашта крив само је накараднија теза да су сви припадници једне вишемилионске нације криви, ма шта та кривица била" (Симеуновић, 2007: 8). Без сумње, друга теза је опаснија од прве, наставља он. Прва теза се јавља

као својеврсни израз “заслепљености љубављу према својој нацији, а друга је израз предрасуде или негативног осећања према некој нацији која је тобоже у целости крива” (Исто: 8-9). Немогућност одбране и потврде супротног, рефлектује низове различитих понашања. Временом, они се сажимају у отпор према МИ. Својеврсним бекством од колективног сопства.

Дубока, сложена и дуготрајна криза на овим просторима врши значајан утицај на личне и колективне идентитете. У овим, често противречним процесима, не долази до адаптације или надоградње идентитета, сагласно друштвеним променама које су наступиле. Не, овде се дешава други процес: замена идентитета. Два подпроцеса граде основни: процес имитације туђег идентитета кроз прикривања свог и процес заборављања на властиту колективну идентификацију. Оба подпроцеса временом мењају места по снази и дејству. У једном тренутку долази до имитације властитог и прикривања туђег идентитета кога представљамо за сопствени. Свесност о заборављеном идентитету се потискује уз трагање за заменом кроз подражавање туђег. На тај начин се одиграва својеврсна колективна самообмана која представља изнуђену рационализацију проблема. Међутим њена подлога је утемељена у инстинкту за самоодржањем. Та криза се доживљава као избор без могућности другог избора. Тиме и нагонско поступање тражи рационалну потврду. Нивои камуфлирања се нижу један за другим, а градирано су према степену значајности. Смисао се налази у оправдању избора као свесног утемељеног егзистенцијалним разлозима. Нагон са самоодржањем, изгубивши вредносни оријентир, ирационално сопственој мисаоној перцепцији представља као рационално. Тако се дезоријентисаност екстензивно шири и обухвата сваку виталнију сферу друштва.

Заборављање колективног сопства резултат је сложеног историјског процеса који је испуњен драматичним дешавањима, дисконтинуитетима, ломовима, превратима, сталном нестабилношћу друштвеног живота и институционализованих образаца. Разним колективитетима је могуће у дужем периоду наметати моделе који су несагласни са њиховим аутентичним и елементарним обрасцима који се протежу у широком луку од културних, привредних до нормативних. Као такви се испољавају у својеврсном начину живота, доприносећи губљењу свести о сопству. Ко смо, одакле потичемо, шта вреднујемо као исправно, добро и корисно, чему стремимо. Колективна свест о властитој идентификацији запада у кризу, попут попут персоналних идентитета.⁹ Као код проблема са личном идентифика-

9 О псеудоидентитетима претежно се расправља са становишта психијатрије, делом и психологије код дисоцијативних поремећаја личности. Ради се о болести која се односи на заборављање битних података о себи, о властитом идентитету. Болест наступа услед тешких траума лица, њихове дуготрајне и интезивне изложености стресу и сл. Ове амнезије трају краће или дуже, нагло настају и исто тако умеју нагло и да нестану. Али, медицинска пракса бележи примере поновног наступања таквог стања. Порекло болести могу бити и физиолошке природе. О дисоцијативним поремећајима личности и појаве персоналних идентитета се може консултовати бројна литература. Од

цијом, и код нестајања друштвене самосвести последице могу бити у тој мери непријатне по колектив и појединце у њему, да се од таквог ентитета може очекивати прихватање девијантног за нормално као и поступање у том контексту. Дезоријентисаност на колективном плану најпре узрокује непrepoзнавање кључних вредности. А на њима почива друштво. Оне су везивно ткиво друшва, онај фактор око кога се интегришу групе, појединци, устројавају институције и организације. Зато су аномија и ентропија сасвим очекиване последице код оваквих друштава (Николић, 2015, 614-615). То стање условљава нове проблеме а који се најпре читавају у лакој манипулацији таквим ентитетима. Што је манипулација интензивнија и дуготрајнија, више се губи колективно сећање на изворно сопство. То није тренутна криза идентитета која се превладава после извесног времена, стицајем или стварањем повољних околности. Она уме да из колективног памћења потпуно избрише свест о сопству. Међутим, потпуно преобликовање колективне идентификације се може узети као прихватљиво, и правдати сложености и дубином друштвених промена? Не, овде је реч о конструисању таквог стања колектива које је неспособно за било какву идентификацију. Такав ентитет не само да губи самосвесност и самосвојност већ и могућност да стекне нову, своју истинску идентификацију. Он ће стога бити стална и употребљива мета манипулација неког фактора моћи, а који ће чак псеудоидентитетом бранити одузету способност идентификације (Николић, 2002: 438). Наравно да се псеудоидентитет нити представља нити доживљава као лажна идентификација.

Неуређеност друштва, устројавање система који извлачи најлошије из људи, стање дубоке друштвене кризе и сталне претње новим и дубљим кризама, егзистенцијална забринутост, материјална депривација и социјална искљученост, експанзија пауперизованог и осиромашеног становништва као и друштвено девијантних појава, најдиректније утичу на појаву псеудоидентитета како на личном тако и на друштвеном плану. Спознаја социјалних патологија којима се свакодневно сусрећу лица и групе које живе у таквим друштвима, није гаранција стремљења ка прогресивној промени таквог система/антисистема. Она се може произвести супротну реакцију: прихватање стања као таквог и чињења свега да се из *лошег не оде у још горе*. На

средине деведесетих година прошлог века се нагло развија интересовање за ову проблематику. Дисоцијативни симптоми су веома важни у многим типовима психопатологије. Али, дисторзија или мењање идентитета особе и појаве сасвим нове или битно другачије личности, представља један од најзначајнијих манифестација дисоцијације. Види: West, and Martin, 1994. Лица која су из различитих разлога изложена дуготрајном стресу, различитим облицима насиља – од физичког преко психичког, најчешће оболевају од ових поремећаја личности. Ратни заробљеници, заробљеници тоталитарних режима, секти или деструктивних култова, изложени су страховитом притиску. Једна од последица може бити и поменута болест. То се најпре дешава уколико попусте одбрамбени механизми личности. Види: West, and Martin, 1996. Жртве мобинга могу за последицу имати и овај поремећај. О том проблему и како се заштити од мобера могуће видети у: Николић, 2008б: 101-118.

балканским просторима рађају се искуства која се урезају у колективно памћење, али им се адекватно значење и смисао губе услед вредносне дезоријентације. Искуство у вези са страхотима рата, не рађа само потребу истраживања на миру и у миру. Страх било које врсте па и овај, може послужити као ефикасан инструмент повременог застрашивања грађана.¹⁰ Мир у друштву и сарадња међу његовим ентитетима, темељ су напретка друштва у свим значајнијом сферама: економској, културној, образовној и тд. Тако и друштво постаје све више отвореније. "Манипулација кроз инструментализацију колективним осећањима и доживљајима, тада нема довољно простора за експонирање. Монополске групе руковођене интересом губе пожељан амбијент: хаоса, нетрпеливости, сталне тензије, страха, неизвесности, фрустрација" (Nikolić, 2011a: 225). Идентификације појединаца као и група добијају нове форме које су више или мање опозитне у односу на стварни и у одређеној мери изграђени идентитет. То доприноси новим нестабилностима колективних идентитета, који све више губе аутентичну самосвесност компензујући је имитативном. Са овим јављају се нови проблеми. "Несигурност на овом плану узрокује негативно конотиране односе према ДРУГОМ. Према томе, унутрашње транзитне неспособности самоодређења разбукутавају потенцијално супростављање у односу на друге. Непознавање СЕБЕ спутава поимање ДРУГИХ, разлучивање пријатеља и сарадника од могућих непријатеља" (Nikolić, 2011a: 226). Колективни идентитети, постулирани на постојанијим чиниоцима који се не могу лако довести у питање, попут верских канона, једноставније се конституишу у колективну идентитетску структуру (Исто: 226). Правилно самоодређење претпоставка је и рационалног односа према ДРУГИМА. Уколико се колективни идентитети легитимишу на тај начин уз сасвим разумљив

10 Ксенофобичност, шовинизам, хегемонизам, нетрпеливост и мржња према ДРУГИМА не настају на темељу какве историјске нужности. Али ни случајно. Неодговорне политичке елите их могу потхрањивати у склопу своје стратешке пројекције владавине и очувања поретка изразите неједнаке расподеле моћи. "Неуређено друштво, сиромаштво, живот на ивици егзистенције, фетишизација политике, популизам, пројектовање нових/стarih култова вођа, политизација вере, интензивирање социјално-патолошких појава, урушавање стубова вредносног система друштва, рађају неизвесност и страх, како од данас тако и више од сутра" (Nikolić, 2011: 227).

Овакве околности угрожавају све сем елите моћи. Колективним идентитетима прети трансформација до нивоа губљења истинске самосвојности. Мир је не само угрожен, него се понајвише манипулише са њим у циљу стварања страха и неизвесности код грађана. О томе је могуће видети и у: Николић, 2003: 34-37. Манипулација људима, њиховим вредностима, представама, доживљајима и осећањима, тражи изазивање посебних ирационалних, афективних реакција. Пројекција овакве стварности почива на конструисању *кривца* и развијање мржње према њему. Одсуство рационалног промишљања не обезбеђује схватање да се мржња не може сузбијати мржњом, већ одрицањем од ње. Како се ЕГУ намеће објекат његове тескобе, за очекивати је да његов одговор буде садржан у његовој намери или предузимању конкретних радњи како би се елиминисао извор тескобног стања (Freud, 1915: 48). Са мржњом јављају се завист и колективна жеља за осветом. Агресивност као став постаје избором појединаца и група. Она није само екстерно оријентисана, него постаје значајнији модел понашања на интерном плану који се практикује кроз све његове појавне облике и као средство постизања жељеног циља.

нарцизам малих разлика, онда се ствара шанса да се неизвесност преобликује у позитивну извесност (Захаријевски at al., 2006: 45).

Настајање колективних идентитета је специфичан историјски друштвено-културни процес. Међутим, тај процес се не развија само по унутрашњим законима уз комбиновање низа сагласних карактеристика које исходе кроз обликовање онога што ЈЕСТЕ (Поповић, 2005: 168-169). Не само у једном историјском периоду, него током разних развојних фаза историјског настајања колективних идентитета, они се могу уобличавати и преобличавати у оне ентитете који одговарају интересним групама. Лакше је манипулисати са колективним идентитетима у чијој структури преовлађују емотивни чиниоци. Идентитети код којих у овом контексту доминирају митови, такође су лака мета манипулације.¹¹

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Човекова самоспознаја и изградња сповственог ЈА, основ је његових веза и односа са МИ и ОНИ. Од овог сазнања зависи и човекова интеграција у колектив. Индивидуалност се гради на друштвености. У друштвеном и културном погледу персонални идентитет се развија кроз процесе учења и усвајања, васпитања и социјализације. Интернализоване обрасце личност може мењати, кориговати, дограђивати. Идентификација личности је зависна варијабла. Промене саме личности, њихове стресне ситуације, измене које су наступиле код примарних друштвених група и шири сплет разних друштвених околности, могу допринети измени персоналног идентитета. Систем вредности је најзначајнија упоришна тачка из које израста свесност о властитом ЈА.

Колективни идентитети се граде на заједничким искуствима и рационализацијама тих искустава, али и способностима сажимања искустава у традицију и историјску самосвесност, и посебно способностима њиховог преношења са једних на друге генерације. На могућности и умећу грађења самосвесности и њеног очувања у колективној свести. Најзначајније особине које учествују у изградњи колективних идентитета су: 1. *заједничке представе и погледи на свет*, 2. *сагласна уверења, циљеви и вредности*, 3. *сродан начин живота*, 4. *модел поступања*, 5. *основни културни обрасци*, 6. *осећање заједничке припадности*, 7. *заједничка вера*, 8. *традиција и обичаји*, 9. *језик*, 10. *писмо*, 11. *географска настањеност*, 12. *привређивање*, 13. *заједничко историјско порекло и искуство*, 14. *свесност о заједничком*

11 " Интересна реторика користи еуфемизме или хиперболе, већ по потреби. Обезбедити статус жртве... Прогресивне промене почивају на симултаном културно-духовном и грађанско-цивилизацијском преображају актера: појединаца и група. Систем је ту да обезбеди институционалне оквире. Наравно, систем морају градити образовани, стучни, позитивно вредносно комотирани, истински професионалци, људи добре воље. Да човек, и даље, не би био на губитку" (Nikolić, 2011a: 229).

пореклу и историјском искуству, 15. предања и митови, 16. свест о етногенетској сродности, 17. осећање солидарности и привржености, 18. уређење и организација друштвеног живота. Оне се налазе у основи колективних идентитета у различитом саставу и неједнако распоређене. Историјски тип друштва и карактер конкретног глобалног друштва условљавају постојање различитих врста колективних идентитета: *групни идентитети, културни, поткултурни, класно-слојни, етнички, верски, професионални, идеолошки, партијски, родни, генерацијски и завичајни идентитети*. Колективни идентитети зависе и од развојних промена друштва. Ако су те промене неусклађене, стихијне и скоковите, уколико се не крећу ка јасном циљу, тада се такве промене сублимирају у МИ мењајући га на себи сагласан начин. Од способности МИ да настале промене апсорбују у своју генеричку структуру, зависи и објективна способност МИ да задрже потребан ниво уравнотежености властите структуре. Савремено друштво, више него било које друго, испољава потребу да се способност прилагођавања угради као трајно својство у структуру колективних идентитета.

Колективним псеудоидентитетом се именује свака врста лажног идентитета, независно на чему он почивао. Колективни псеудоидентитети се јављају кроз неколико облика од којих су два најзначајнија: 1. имитација туђег идентитета уз прикривање сопственог и 2. заборављање властите идентификације и трагање за новом. Они се могу манифестовати и као резултат потпуног одсуства могућности колектива за сопственом идентификацијом. Ова појава настаје под утицајем интензивних, дубоких, сложених и дуготрајних агресивних утицаја на свест колектива и његов живот. Уколико се свесно подражава туђи идентитет док се свој скрива, потискује, заборавља, онда је реч о ирационално исходованом поступању колектива. Друштвене кризе и кризе идентитета претходе настанку колективних псеудоидентитета. Различити процеси у друштву могу условити вредносну дезоријентисаност, друштвено дезорганизовање, практично урушавање друштва. Као такви у стању су изазвати драматичне измене персоналне и колективне идентификације, а које се могу испољавати кроз потребу за имитацијом другог као и развијање процеса подражавања. У случају да у дужем историјском периоду на дати колектив делује низ деструктивних чинилаца, код њега се може јавити осећај инфериорности властитог ЈА. Са њом, безвољност и дефетизам. Из тих и сличних разлога се на ирационалној подлози прибегава прикривању истинског ЈА. Од себе и од других. Када се свесност о заборављеном идентитету потискује уз трагање за заменом кроз подражавање туђег, долази до колективне самообмане. Без обзира што изгледа као којекаква рационализација проблема, ради се о реаговању које је утемељено на инстинкту за самоодржањем. Тако да нагонско поступање тражи рационални заклон. Смисао се налази у оправдању избора као свесно утемељеног на егзистенцијалним разлозима. Нагон за самоодржањем доприноси разграђивању вредносног система, а дезоријентисаност и дезорганизованост се све више шири обухватајући сва подручја друштвене стварности. Колективитет може заборавити или потиснути сећање на

сопство, а што је резултат дуготрајних и комплексних историјских процеса испуњених ломовима, дисконтинуитетима, нестабилностима, зависношћу. Поред тога, разним колективима је могуће у дужем периоду наметати моделе који су несагласни са њиховим аутентичним обрасцима својствених било којој сфери друштвеног живота. Први на удару су стубови на којима почива друштво. Систем вредности, најпре. Због тога су аномија и ентропија сасвим очекиване последице код оваквих друштава, као и манипулација њима. Такав колектив ће врло извесно постати неспособан за било какву идентификацију.

ЛИТЕРАТУРА

- Божиловић, Никола. *Сва лица културе*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2010.
- Голубовић, Загорка. *Ја и други – антрополошка истраживања индивидуалног и колективног идентитета*. Београд: Република, 1998.
- Захаријевић, Д. at al. „Идентитети у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције“. У *Култура мира и гекултура развоја Балкана*, прир. Љубиша Митровић, at al. 41-69. Ниш: Институт за социологију Филозофског факултета у Нишу, 2006.
- Кастелс, Мануел. *Моћ идентитета*. Загреб: Голден маркетинг, 2002.
- Креч, Дејвид и Ричард Крачфилд. *Елементи психологије*. Београд: Научна књига, 1969.
- Манхајм, Карл. *Идеологија и утопија*. Београд: Полит, 1968.
- Mitrović, Ljubiša. *Homo turisticus i kultura mira*. Niš: Centar za balkanske studije, 2009.
- Николић, Зоран. *Феномен перцепције моћи*. Београд: Научно друштво Србије, 2002.
- Николић, Зоран. „Култура мира – један поглед“. *Страни правни живот* 1 (2003): 25-41.
- Николић, Зоран. *Социологија са елементима социологије права*. Сарајево: Правни факултет, 2008а.
- Николић, Зоран. „Мобинг – патолошка друштвена појава: шта је мобинг, како га препознати и како се борити против њега?“. *Право и политика* 2 (2008б): 101-118.
- Nikolić, Zoran. „Plurality and the Crisis of Collective Identity“. *Diskursi* 1 (2011а): 217-231.
- Николић, Зоран. *Савремена социологија*. Нови Сад: ФИМЕК, 2011б.
- Николић, Зоран. „Плурално друштво и колективни идентитети“. *Економија - теорија и пракса* 1 (2011в): 87-107.
- Николић, Зоран. „Станови становника Војводине о начинима запошљавања и основним вредностима у друштву“. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 152 (2015): 597-617.
- Поповић, Ненад. „Неки проблеми одређивања колективног идентитета у емпиријским истраживањима“. У *Културни и етнички идентитети у процесу глобализације и регионализације Балкана*, 167-179. Ниш: Институт за социологију Филозофског факултета у Нишу, 2005.

- Симеуновић, Драган. *Српска колективна кривица*. Београд: Полит, 2007.
- Smith, Anthony. „Towards a Global Culture“. In *Global Culture*, edited by M. Featherstone, 1990.
- Стојковић, Бранимир. „Мрежа идентитета“. *Годишњак ФПН* (2009): 353-362.
- Ting-Toomey, S. *Communicating across Cultures*. New York/London: The Guilford Press, 1999.
- Freud, Sigmund. *The instincts and Their Vicissitudes. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, 14:109-140*. London: Hogarth Press, 1915.
- Хрњица, Сулејман. *Опита психологија са психологијом личности*. Београд: Научна књига нова, 2005.
- West, Louis Jolyon and Paul R. Martin. „Pseudo-identity and the Treatment of Personality Change in Victims of Captivity and Cults“. In *From Dissociation: Clinical and Theoretical Perspectives*, Stephen J. Lynn and Judith W. Rhue, eds. New York: Guilford Press, 1994.
- West, Louis Jolyon and Paul R., Martin. „Pseudo-identity and the Treatment of Personality Change in Victims of Captivity and Cults“. *Cultic Studies Journal* 13, 2 (1996): 125-152.

Zoran S. Nikolić

COLLECTIVE IDENTITY AND COLLECTIVE PSEUDO-IDENTITIES

Summary: The paper examines the collective identity and the phenomenon of collective pseudo-identity. Relying on well-known scientific and theoretical information on collective identities, the author establishes a relation of personal and collective identity, their roots, the concept and the types of collective identities. In this sense, each of these types of collective identity is described and conceptually defined. The central part of the work is devoted to the analysis of the phenomenon of collective pseudo-identities and has sought to establish the conditions and contexts of its creation, experiential forms and the consequences of such phenomenon in the life of society. It establishes the concept of collective pseudo-identities and classifies its basic practical forms. Collective pseudo-identities are a sign of a serious crisis that can affect the society or some of its parts. As such, they represent an objective pathology of the society. Collective pseudo-identities can occur in several forms, ranging from the conscious replacement of one's identity with someone else's through the suppression of awareness of one's own identity and finally to the loss of capacity for any kind of collective identity.

Key words: collective identity, personal identity, the collective pseudo-identity, social anomie, social entropy.